

DE PRINSENMOLEN VAN SOERENDONK EN MAARHEEZE

door Annie Staals-Jacobi en Jac. Biemans

Het dorp Budel is bijzonder gezegend met maar liefst drie windmolens. Meer dan nu, waren molens vroeger onmisbare gebouwen in een dorp. De drie Budelse molens hadden dan ook reeds een middeleeuwse voorganger. Dat gold ook voor Maarheeze en Soerendonk, die een gezamenlijke molen tussen beide plaatsen hadden. Over de geschiedenis van deze ‘Prinsenmolen’ en de molenaars vanaf het einde van de zestiende eeuw verzamelden wij de volgende gegevens.

Prinsenmolens

In het Land van Cranendonck stonden in de middeleeuwen twee molens: een in Budel en een in Soerendonk. Eerstgenoemde stond aan de Gastelse kant van Budel en werkte voor beide dorpen. De laatstgenoemde bediende zowel Soerendonk als Maarheeze en lag daarom tussen deze beide plaatsen op de heide. De weg daarnaar genoemd, ‘Molenheide’, herinnert hier nog aan. Beide molens waren een zogenaamde standerdmolen of standaardmolen’ (kasmolen of staakmolen), het oudste type houten windmolen, opgebouwd rond een horizontale centrale standerd of staak van zo’n 60-80 cm. doorsnede.

Hoe oud exact de beide molens zijn, weten we niet. De oudste vermelding van een molen te Budel dateert uit 1316, toen Willem II van Cranendonck een rente op de molen te Budel vestigde. In de getuigenlijst bij de uitgifte van de gemeynte van Budel in 1307 wordt een ‘Johannes, molenaar’ genoemd. De molens waren vaak opgericht door de heer die zich daarmee het ‘recht op de wind’ toe-eigende (1).

Vanaf de Middeleeuwen tot in de Franse Tijd waren de heren van Cranendonck eigenaar van de Soerendonkse molen. Na het huwelijk van de Cranendonckse erfdochter Anna van Egmond, gravin van Buren met Willem van Oranje was de molen dus eigendom van de opeenvolgende Prinsen van Oranje als baron van Cranendonck, te beginnen met hun oudste zoon prins Philips Willem. Daarvan zou de overgeleverde naam ‘*Prinsenmolen*’ zijn afgeleid. In het Cijnsboek van Cranendonck vinden we in 1590 de tot nu toe oudst bekende vermelding van de molen(aar) van Soerendonk (2). De Prins van Oranje bezat in Cranendonck behalve de molens in Budel, Soerendonk (en daar buiten ook die van o.a. Stratum en Zeelst) ook de grondgewincijnzen, jacht, visserijen, recht van gruit, houtschot en het zg. voederkoorn, een bos en een hoeve met landerijen, alsmede een vijver (de ‘*Prinse weijer*’) in de heide van Gastel (3). De Oranjes hadden dus inkomsten uit de pacht en exploitatie van de molen, want de inwoners waren verplicht hun graan op de molen van de heer te laten malen (molendwang). Nog in 1758 vaardigde de Nassause Domeinraad, die de goederen van de Oranjes beheerde, een waarschuwing uit dat “*alle ingesetenen van Buedel, mitsgaders van Marheeze, Sourendonk en Gastel, Baronnie van Cranendonk,*

De ligging van de molen aan de Molenheide op de oudste kadasterkaart van 1832. Als ondergrond is de huidige situatie weergegeven (werkgroep kadaster, Heemkundekring ‘De Baronie van Cranendonck’, Budel).

De oudst bekende afbeelding van een standermolen in relatie tot Soerendonck is het koningsschild van molenaar Martinus van der Grinten. Opschrift: MARTINUS VAN DER GRINDEN: KONINCK VAN DE SCUT VAN IAN PAPIST: ANNO 1749. Afbeelding van een standaardmolen, waarnaast een molenijzer (collectie Sint-Jansgilde, Soerendonck).

voortaan geene graanen van wat soort het mogten sijn, meer te voeren of vervoeren na molens buiten s Lands gelegen, om aldaar gebroken of gemalen te worden, of buiten s Lands gebroken of gemalen zijnde, in de voorszegde dorpen in te brengen” of anders een boete riskeerden van 100 gulden per overtreding (4).

Deze molen staat dus in nauw verband met kasteel Cranendonck, een van de bezittingen van de Oranjes. Zij hebben daar echter nooit gewoond. De beslommeringen lieten zij over aan een door hen benoemde drossaard. Een van de bekendste drossaards is wel William Troickmorton die zich in 1654 (‘voor ’t cassteel van Cranendonck’, zo zegt het koningsschild) tot koning van het Sint-Jansgilde schoot. De prins stelde een rentmeester aan die de molen voor steeds drie jaar verpachtte aan een molenaar. De molen verwisselde daardoor geregeld van molenaar.

DE
MOOLENS
Tot Buel, Zurendonck, en Maar-
hees, te Verpachten, ende Ver-
koopinge van Granen.

MEn Laet een Yder wecten dat *Dirck*
s'Gravesande, Rentmeester van de Do-
meynen en Geestelycke goederen / van
de Baronye van Cranendonck / en
Eyndhoven / In't openbaer en vooz
alle man verpachten de Cooren-Wint-
moolen tot Buel / Daarhees / en Zurendonck / op
den 3. April 1716. s'nademiddags ten twee uren /
By Jan vander Wall / in de Ster. vooz den tyt van
drie Jaaren.

Ten selven daage uren en plaatse voorsz. sal men
mede Verkoopen een quantiteyt Rogge / en Gerste /
leggende op het Klooster ten Hage / daar het selve
voorde Middagh sal kunnen gesien worden.

Segget Voort!

Affiche ter aankondiging van de verpachting van de twee prinsenmolens te Budel en Soerendonk
(-Maarheeze) door de rentmeester van de Baronie van Cranendonck en Eindhoven in 1716
(collectie J. Biemans, 's-Hertogenbosch).

DÉPARTEMENT
DES BOUCHES DU RHIN.

ARRONDISSEMENT

D' *Lintzen*

COMMUNE

de *Soerendonk*.

N.^o
du procès verbal d'expertise.

N.^o
du présent procès verbal.

Affiche N.º 1
Art. de l'Affiche
N.º 12.

N.^o
du Sommier de la Direction
et du Receveur.

Acquéreur
le Sr. *Hyacinthus van Lil*
Déchéance
du

Revendu le
181

Affiche N.^o
Art. N.^o

Déclaration de Command.

Procès verbal d'Adjudication des

Biens de la Case d'Amstelsheim situés dans

l'Arrondissement de Lintzen

Commune de Soerendonk

Ce jourd'hui, quatorze Décembre mil huit cent onze

Devant nous Préfet du Département des Bouches du Rhin
est comparu le sieur *Ego de Bergh*, assés juries
le Tribunal de 1re Instance à *Mus* le sieur

lequel nous a déclaré que par acte d'adjudication à *acquiescer*
il s'était rendu devant nous adjudicataire définitif de *un* *parcelle* à *un*
parcelle *parce* à *un* *parcelle* *de* *un* *parcelle* *de* *un*
située Commune de *Soerendonk* Arrondissement

de *Lintzen* moyennant la somme
de *deux mille cinq cent cinquante* francs d'après la
réserve qu'il avait faite suivant l'article 19 du dit Procès verbal de

nommer un ami ou command, il déclarait nommer pour son com-
mand le sieur *Henr. van der Meer* *de* *Lintzen*

demeurant à *Soerendonk* *arrondissement*
lequel, après lecture faite de toutes les conditions de la vente, a
déclaré les bien connaître, s'en tenir pour content et s'est soumis

de se conformer aux dites charges, clauses et conditions, en con-
séquence nous déclarons regarder comme adjudicataire définitif des
biens ci-dessus désignés le sieur *Henr. van der Meer*
Lib. propriétaire *de* *un* *parcelle* *de* *un* *parcelle*
à la charge par lui de remplir les conditions prescrites au premier
adjudicataire.

FAIT et REDIGÉ en la Préfecture, en présence du DIRECTEUR
de l'Administration de l'Enregistrement et des Domaines qui, après
lecture faite, a signé avec nous, le sieur *Ego de Bergh*
premier adjudicataire a déclaré *Soerendonk* *arrondissement*
van Lil command a aussi déclaré *Soerendonk* *arrondissement*
signer.

Le DIRECTEUR de l'Enregistrement
et des Domaines

J. M. van der Meer

Le PRÉFET du Département
des Bouches du Rhin

J. M. van der Meer

Enregistré à Bois-le-Duc
le *vingt* *sept* *décembre* 1811
fol. 938, case 3 et 6. Reçu la
somme de *un* *parcelle* *de* *un* *parcelle*
de *un* *parcelle* *de* *un* *parcelle*
dixième centime de *un* *parcelle* *de* *un* *parcelle*

Le Receveur de l'Enregistrement

J. M. van der Meer

Par le PRÉFET,
Le Secrétaire Général

J. M. van der Meer

Opdracht van Hyacinthus van Lil, 'eigenaar' wonende in Maarheeze aan Ego de Bergh, procureur te 's-Hertogenbosch om de molen in Soerendonk te kopen, 1812
(Nationaal Archief Den Haag, foto: J. Biemans).

Nieuwe eigenaars

Met de komst van de Fransen in 1795 kwam een einde aan de Republiek en de positie van de Oranjes. De heerlijke rechten werden in die Bataafs-Franse Tijd (1795-1813) afgeschaft. Aan het begin van de negentiende eeuw werden de goederen en domeinen van de Oranjes openbaar verkocht. In 1812 gebeurde dat, voor wat Cranendonck betreft, als eerste met de molen van Maarheeze-Soerendonk. Het ging om een *“korenwindmolen met een stuk grond van 20 aren gelegen te Soerendonk bij de molen, temidden van de gemeenteheide, afkomstig van de prins van Oranje, verpacht voor 12 jaar met ingang van 1 januari 1802 aan Laurent Verhoeven, geschat op een jaarlijkse opbrengst van 750 Francs (...), dus bij 12 jaar een bedrag van 9.000 Francs”*. Molen en grond werden op 14 december 1812 voor 12.575 Francs gekocht door Ego de Bergh (1783-1846) procureur bij de Rechtbank van Eerste Aanleg te 's-Hertogenbosch, maar deze kocht in opdracht voor Maarheezenaar Hyacinthus van Lil (5).

De situatie dat de molenaar pachter en de lokale heer eigenaar van de molen was, duurde in Soerendonk dus tot 1812. Na die tijd waren de molenaars te Soerendonk in de meeste gevallen eigenaar van de molen die ze bemaalden. Zeker twee generaties stonden overigens vrouwen aan het hoofd van de molen. Na de dood van de eerste molenaar-eigenaar Hyacinthus van Lil in 1824 werd zijn vrouw Justina van Asten ‘molenaars’. Twee jaar later huwde hun dochter Jacoba van Lil met koopman Joannes Franciscus (Jan) van Otterdijk uit Someren. Na zijn voortijdige overlijden in 1841 stuurde zijn vrouw Jacoba het molenbedrijf aan. Hun zoon Johannes Wilhelmus (Jan) van Otterdijk (1840-1903), gehuwd met de Budelse Hendrina Maas (1855-1887), was de volgende eigenaar. Hij verhuurde de molen voor fl. 400 per jaar, vermoedelijk aan molenaar Jan Notten uit Leende. Deze koos er echter voor om op een nieuwgebouwde stenen molen in Maarheeze te beginnen. Van Otterdijk bood toen de *‘in zeer goeden staat van onderhoud zijnde en welbeklante Standaard-Graanmolen’* te Soerendonk te koop aan. De verkoop zou overigens provisioneel geschieden in Maarheeze, ten herberge van Jan Notten. Maar vanwege het plotseling overlijden van Van Otterdijks vrouw Hendrina Maas werd de veiling voor onbepaalde tijd

Gecombineerd bidprentje van Justina van Asten en haar man Hyacinthus van Lil, 1840 (collectie familie Coenen, Maasbracht).

Advertentie van de openbare verkoop van de molen in 1913 in 'De Molenaar' van 26 november 1913 (collectie Vereniging 'De Hollandsche Molen', Amsterdam).

Aan het einde van dit artikel hebben wij een lijst opgenomen van de tot nu toe, sinds 1590 bekende molenaars van de molen te Soerendonk (9).

Deze foto van de molen te Soerendonk in de Zitterd geeft een goed beeld van de voorzijde van de molen met het wienkruis, ca. 1930 (collectie J. Biemans, 's-Hertogenbosch).

uitgesteld (6). Over de omstandigheden van het overlijden van de toen 32-jarige Hendrina van Otterdijk-Maas vertelde haar kleindochter Jet Baartmans-van Otterdijk (1909-2001) in 1985: *“De dood van oma was heel tragisch. Zij was bevallen van Jacoba. Toen waren ze zo blij dat ze geboren was en toen gingen ze een borreltje drinken. De dokter (Feijen uit Hamont) vergat heel de kraamvrouw. Dus de nageboorte is niet meer weggehaald en toen heeft ze daarna nog een week of drie geleefd, en toen is ze gestorven. Het kind is blijven leven en dat is nog vijf jaar geworden.”* (7).

Molenaar Jan van Otterdijk besloot in 1888 de molen niet te verkopen, maar te verplaatsen naar de andere zijde van het dorp aan de Zitterd, richting Budel. In 1913 verkochten zijn beide zonen Frans (1882-1929) en Louis (1885-1969) van Otterdijk de molen bij openbare verkoop (8).

Ambacht molenaar

Molenaar, in verschillende dialecten ook wel ‘mulder’ genoemd, is al een eeuwenoud zelfstandig beroep. Meestal werd het maalbedrijf van vader op zoon overgedragen. Een korenmolen was vroeger een bijna onmisbaar onderdeel van een dorp, waardoor de korenmolenaar in de dorpsgemeenschap een belangrijke positie innam.

Vrijwel ieder dorp in Nederland had minimaal één molen met een molenaar om in de eerste levensbehoeften van de bewoners te kunnen voorzien, namelijk graan tot meel te malen om het dagelijks brood te kunnen bakken. Molenaars waren dus essentieel voor de voedselvoorziening in een dorp. Tevens was de molen een ontmoetingsplaats voor de dorpsbewoners. De molenaar moest het graan malen in de volgorde van aankomst: *“Wie het eerst komt, het eerst maalt”*.

Een windmolenaar moet ook verstand hebben

van het weer. Hij moet de wolkenvormen goed kennen om te weten wanneer hij de windmolen nog verantwoord kan laten draaien. Wanneer de molen bij te sterke wind op hol slaat, bestaat het risico dat de molen in brand vliegt, zoals ook met de oude Budelse standerdmolen gebeurde in 1921. Daardoor verloor hij voor lange tijd zijn inkomsten.

Boerengemaal

Er was ook verschil in molenaarsbedrijven. Dit hing samen met het gebruik van de molen. Sommige molenaars maalden alleen voor de bakkers. Anderen gebruikten hun molen om naast het graan voor de bakkers ook voor het vee van de boeren te malen, het zogenaamde boerengemaal. Dit gebeurde praktisch overal op de molens in de wat kleinere dorpen.

Vroeger werd de molenaar niet altijd betaald in geld maar ook wel in natura. Hij schepte uit iedere zak die hij gemalen had een hoeveelheid meel voor eigen gebruik of voor verdere verkoop, het zogenaamde scheprecht. De molenaars met een boerengemaal hadden het in de winter, als het vee op stal stond, erg druk. Als er dan genoeg wind stond werd er dag en nacht gemalen. Tijdens windstille periodes waren er geen inkomsten en werd de tijd nuttig gevuld met bijvoorbeeld onderhoud of reparaties aan de molen of de maalstenen. Vaak ook had de molenaar ter aanvulling op zijn inkomen een nevenberoep zoals kastelein of bakker.

Beschermheilige Victor van Marseille

Vanaf de Middeleeuwen is Sint-Victor de patroon van de korenmolenaars. Hij wordt vaak in afbeelding met molenstenen of met een korenmolen weergegeven. In vele steden was het gilde van korenmolenaars genoemd naar Sint-Victor en was Sint-Victorsdag, 21 juli, voor het molenaarsgilde een belangrijke feestdag.

De heilige Victor van Marseille leefde aan het eind van de 3e eeuw en was officier in het Romeinse leger. Hij was een christen die anderen oproep om het christelijk geloof uit te dragen tijdens een bezoek van keizer Maximianus. Om deze reden werd hij gevangengezet. Victor weigerde bij herhaling te offeren aan de Romeinse goden die hij afgoden noemde. Victor werd op 21 juli ter dood veroordeeld door middel van verbrijzeling tussen twee molenstenen in een rosmolen.

De legende wil, dat er bij de terechtstelling een groot wonder geschiedde: het lichaam van Sint Victor doet de molenstenen breken. Uiteindelijk zou hij zijn onthoofd. Zijn relikwieën zijn overgebracht naar de abdij Saint-Victor in Marseille. Tegenwoordig worden ze bewaard in de Église Saint-Nicolas-du-Chardonnet. Veel molens dragen de naam 'Sint Victor', bijvoorbeeld de molen van Heeze.

*Afbeelding van Sint Victor in molen
Nooit Gedagt te Woudrichem (publiek domein CC BY-SA 2.5, bron: Quistnix op de Nederlandstalige Wikipedia, <https://commons.wikimedia.org>).*

Schieten op de molen

Volgens traditie wordt om de drie jaar door het Sint-Jansgilde van Soerendonk met het geweer geschoten op een versierde houten vogel om de titel 'gildekoning'. Tot 1940 was het decor daarvoor de Soerendonkse molen, zowel op de Molenheide als later, toen de molen was verplaatst naar de Zitterd. De houten koningsvogel werd dan aan een lange stok vastgebonden op een van de wieken van de molen, waarna de wieken zo gedraaid werden dat de vogel in de hoogste stand kwam te staan. Degene die het laatste stuk van de vogel afschoot, mocht zich voor drie jaar 'gildekoning' noemen en verplichtte zich daarmee om het gilde een zilveren koningsschild te schenken. Het zogenaamde 'schieten op de molen' was nog een van de privileges uit de tijd van de Oranjes als Baron van Cranendonck. Daarvan getuigt nog een artikel uit de Tilburgsche Courant van 12 juli 1883:

'Thans behooren die goederen aan den heer Hoevenaar, heer van Geldrop. Eene nabijgelegen hoeve, naar het kasteel „De Kranendonk” genaamd en gebouwd uit de steen daarvan afkomstig, brengt den bezoeker nog naam en plaats in 't geheugen van een der vermaardste kasteelen van Nederland. Enkele privileges (= voorrechten) in den omtrek van Kranendonk doen nog heden ten dage hun recht gelden. Zoo is de molenaar te Soerendonk verplicht bij de jaarlijksche kermis een der roeden van den molen af te staan voor het schieten naar den vogel, eene algemeen geliefkoosde uitspanning in Noord-Brabant. De staak met den vogel, in statigen optocht rondgedragen, wordt daarna aan de aangewezen molenwiek gehecht, waarna de schutters onderling wedijveren, wie hunner als koning uit het strijdperk zal treden, waarbij onverhoopte schade door het schutterskorps wordt vergoed.' (10).

De verbondenheid van het Sint-Jansgilde met de molen is ook te zien op de oude biermunten van het Soerendonkse gilde. Deze ronde ijzeren plaatjes, zogenaamde 'braspenningen' zijn voorzien van een ingeperst molenijzer, geflankeerd door de initialen S (int) en J (an). Dit logo staat ook op het hoofdvaandel van het gilde en op het vaandel van de standaardruiter.

Een zogenaamde 'braspennin' van het Sint-Jansgilde met ingeperst molenijzer, geflankeerd door de initialen S(int) en J(an) (collectie Sint-Jansgilde, Soerendonk).

Molenaars van de Prinsenmolen

I. Pachters

1. Mathijs Jacobs Pellemans

Molenaar te Soerendonk vanaf circa 1590.

1590: Uit het Cijnsboek van Cranendonck van 1590 kennen we de naam van Mathijs Jacop Pelmanssen (Pellemans), 'mulder' van Soerendonk;

1604: Mathijs Jacop Pelmanssen, mulder van Soerendonk;

1609: Mathijs Pelleman, molenaar te Zoerendonk;

1617: Mathijs Pellemans, molenaar te Zoerendonk.

Mathijs Pellemans had twee zonen die ook molenaar werden: Jacob in Soerendonk en Ruth in Aarle-Beek.

2. Jacob Mathijs Pellemans

Molenaar te Soerendonk.

Jacob Mathijs Pellemans, * circa 1600 / † 11-10-1679 te Leiden, zoon van molenaar Mathijs Jacobs Pellemans.

1624: molder van Soerendonk

1652: Jacob de mulder

1656: molder van Soerendonk

1670: verkoop van 'een huijs metten aengelagh'.

Jacob Pellemans had drie zonen die molenaar werden : Frans Pellemans in Soerendonk (zie 3), Dirck Pellemans in Valkenswaard en Jan Pellemans in Mierlo. Molenaarsdochter Lijsbeth Pellemans, dochter van Jan Pellemans in Mierlo, trouwde met Emont Janszoon Kievits, de mulder van Budel.

3. Franciscus Jacobs Pellemans

Molenaar te Soerendonk.

Franciscus Jacobs Pellemans, * ? / † 1687; hij was een zoon van molenaar Jacob Mathijs Pellemans. Frans Pellemans trouwde met Anna Willems Berghmans. Zij kregen zes kinderen; de zonen Anselmus en Mathijs werden molenaar te Stockem (B.).

Op 22 augustus 1687 maken Frans Jacobs en Anne Willems Berghmans, zijn wettige huisvrouw, een testament op de langstlevende. Francis is dan '*cranck liggende te bedde*'.

Het geslacht Pellemans is een bekend en omvangrijk molenaarsgeslacht uit Oost-Brabant. Zo was Leendert Pellemans (1755-1816) molenaar te Budel. Hij kreeg in 1807 een boete opgelegd. Controleurs vonden vijf zakken met verschillende kwaliteit rogge '*alle min of meer met erwten gemengd*'. Leendert kon de hoge boete niet betalen. De zakken werden verzegeld en opgeslagen in het raadhuis.

4. Theodorus (Dirck) Philips Amants 'de Mulder'

Molenaar te Soerendonk vóór 1690.

Dirck Philips Amants, * 24-09-1634 / †20-02-1695. Dirck Amants trouwde in 1656 te Leende met Anna Peter Lucas. In een akte van de schepenbank Heeze-Leende-Zesgehuchten van 08-12-1690 wordt hij vernoemd als 'oud-pachter van de molen te Soerendonk'.

5. Matthias van der Grinten

Molenaar te Soerendonk van 1689 tot 1695.

Matthias van der Grinten, * 04-08-1654 / †17-11-1713. Hij was getrouwd met Johanna Maes; zij kregen vier kinderen. Twee zonen werden eveneens molenaar: Martinus in Soerendonk (zie 12) en Christianus op de Venbergse Molen te Valkenswaard.

6. Jacobus Emonts

Molenaar te Soerendonk van 1695 tot (?).

7. Georgius/Joris Dielis

Molenaar te Soerendonk van 1704 tot 1707.

Joris Dielis trouwt op 27 september 1699 te Leende met Helena Petrus Cocks/Cox. In 1700 wordt hun eerste kind gedoopt in Budel. Tussen 1701 en 1705 laten zij in Maarheeze drie zonen dopen. Daarna gaan Joris en Helena naar Leende; daar wordt in 1707 hun vijfde kind gedoopt.

De molen in de Zitterd met rechts op de achtergrond Harrie Rooijmans met zijn taxi, ca. 1940 (collectie Huijbers/Staals, Soerendonk).

8. Hendrik Kivits

Molenaar te Soerendonk van 1707 tot 1710.

9. Jan van der Parre

Molenaar te Soerendonk van 1710 tot 1713.

Jan van der Parre was getrouwd met Aldegundis Bull. Tussen 1709 en 1712 lieten zij drie kinderen dopen in Maarheeze. Tussen 1713 en 1715 werden twee kinderen gedoopt in Budel.

10. Jan Bakermans

Molenaar te Soerendonk van 1713 tot 1716.

Jan Bakermans was getrouwd met Maria Bul. Tussen 1714 en 1720 lieten zij drie dochters dopen in Maarheeze.

11. Andries Dirck Swarten

Molenaar te Soerendonk van 1716 tot 1722.

12. Martinus van der Grinten

Molenaar te Soerendonk van 1722 tot 1749.

Martinus van der Grinten, *12-12-1688 Meerveldhoven / † 26-10-1749 Soerendonk. Hij was een zoon van molenaar Matthias van der Grinten en Johanna Maes (zie hierboven 5). Hij trouwde te Soerendonk op 23 september 1712 met Helena Everts Lijben. Uit dit huwelijk werden acht kinderen geboren.

Martinus van der Grinten schoot zich in 1749 tot koning van het Sint-Jansgilde.

De drie zonen van Martinus van der Grinten waren eveneens molenaar:

1. Matthijs (1713-1788) in Weert en Sittard
2. Franciscus (1718-?) in Soerendonk (zie hierna 13), Budel, Millen en Kalkar (op de Kalkarer Mühle).
3. Evert (1730-1786) molenaar in Budel, Weert en Someren. In Someren is hij in 1764 pachter van de molen; in 1767 wordt hij eigenaar van de standaardmolen bij Sluis XI. Na verplaatsing van de molen in 1779 kreeg ze de naam 'Den Evert'. Nazaten van Evert van der Grinten hadden de molen tot 1915 in eigendom. Evert van der Grinten schoot zich in 1750 tot koning van het Sint-Jansgilde van Soerendonk.

Koningsschild van molenaar Evert van der Grinten. Opschrift: EEVERT VAN DER GRINTEN : CONINK ANNO 1750. Afbeelding van een standaardmolen (collectie Sint-Jansgilde, Soerendonk).

13. Franciscus van der Grinten

Molenaar te Soerendonk van 1750 tot 1756.

Franciscus van der Grinten, *25-06-1718 Soerendonk / † ?, zoon van molenaar Martinus van der Grinten en Helena Everts Lijben (zie 12). Hij trouwde in 1749 te Budel met Maria Gerardi Meurkens. Na 1756 is Franciscus van der Grinten tot 1759 mulder van de molen van Budel, waarna hij naar Millen in Rijnland bij Sittard is gegaan.

14. Wilhelmus de Laure

Molenaar te Soerendonk van ca. 1765-1768.

De Laure, als Guilhelmus gedoopt te Leende in 1733, begraven te Veldhoven in 1801, trouwde te Valkenswaard in 1764 met Maria Anna Sleuwens (1740-1809?). Hun oudste twee kinderen werden in resp. 1765 en 1766 in Maarheeze gedoopt, reden om aan te nemen dat hij in die jaren de molen te Soerendonk bemaalde. In 1768 werd hij molenaar op de andere Prinsenmolen, te Zeelst.

15. Aegidius Clephas

Molenaar te Soerendonk van ca. 1768 tot 1776.

Dielis/Gilles Clephas stamde uit een bekend molenaarsgeslacht uit Midden-Limburg. Hij werd te Nederweert geboren op 21 april 1719 en overleed op 76-jarige leeftijd te Budel op 31 december 1795. Hij trouwde te Budel in 1764 met Catharina van den Boom. Zij krijgen tien kinderen, drie kinderen worden in Soerendonk geboren en zeven in Budel.

Dielis Clephas was molenaar van Soerendonk van ca. 1768 tot december 1776. Hij ruilt per 1 januari 1777 van standplaats met Hendrick Verhoeven, de pachter van de molen van Budel. Clephas gaat dan naar Budel, Verhoeven komt naar Soerendonk.

16. Hendrikus Verhoeven

Molenaar te Soerendonk van 1777 tot 1800.

Hendrik Verhoeven werd op 6 december 1748 in Riethoven geboren als tweede zoon van de molenaar van de Keersoppermolen Franciscus Verhoeven en zijn vrouw Helena Smets. Op 7 mei 1775 trouwt Hendrik Verhoeven ‘*uijt Rijthoven*’ op 26-jarige leeftijd kerkelijk te Maarheeze met Helena Jansen (1747-1820). Helena stamt uit het bekende molenaarsgeslacht Van der Grinten; zij is een kleindochter van molenaar Martinus van der Grinten. Hendrik Verhoeven gaat aan de slag als molenaar op de oude molen te Budel. Maar dan ruilt hij, tijdens zijn Budelse pachtperiode, van standplaats met de pachter van de molen van Soerendonk, Dielis Clephas. Voor de Schepenen der Heerlijkheid Budel werd dit op 16 december 1776 in een akte vastgelegd. Molenaar Clephas gaat naar Budel en Hendrik Verhoeven komt naar Soerendonk en wordt per 1 januari 1777 ‘*pagter van Sijne Hoogheids coornwindmolen tot Soerendonck*’ op de Molenheide. Hendrick Verhoeven overleed te Soerendonk op 21 december 1800 op 52-jarige leeftijd (11).

17. Joannes Verhoeven

Molenaar te Soerendonk van 1800 tot 1812.

Jan Verhoeven, oudste zoon van molenaar Hendrik Verhoeven en Helena Janssen (zie voorgaande), zet het werk van zijn vader voort. Jan overlijdt plotseling op 20 maart 1812 op 30-jarige leeftijd. Jan Verhoeven was de laatste pachter van de molen van Soerendonk (12).

II. Eigenaars

Op 14 december 1812 werd de molen te Soerendonk, eigendom van de Nationale Domeinen en Geestelijke goederen (afkomstig van de Prins van Oranje), geveild en gekocht door Hyacinthus van Lil uit Maarheeze.

18. Hyacinthus van Lil en weduwe

Eigenaren 1812-1832.

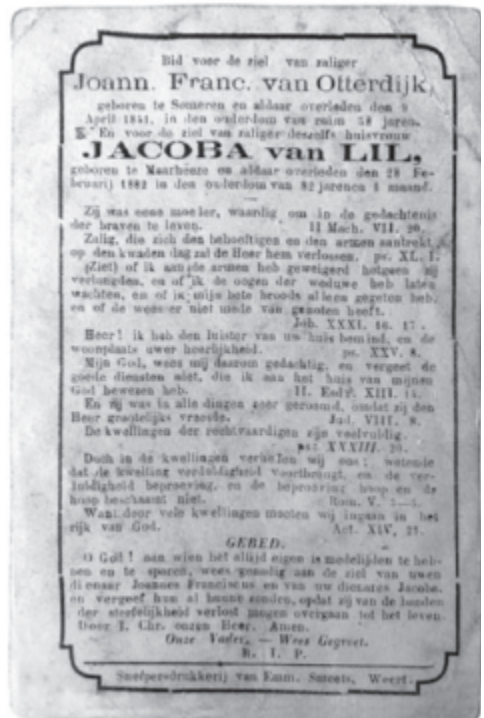
Hyacinthus van Lil (1766-1824) was getrouwd met Justina van Asten (1760-1840). Dochter Jacoba trouwt met Frans van Otterdijk (zie hierna).

19. Joannes Franciscus van Otterdijk en weduwe

Frans van Otterdijk werd in 1781 te Someren geboren en overleed aldaar in 1841 op 59-jarige leeftijd. In 1826 trouwde hij te Maarheeze met molenaarsdochter Jacoba van Lil (1800-1882). Te Someren kregen zij tussen 1829 en 1840 zes kinderen. Na het overlijden van haar man keert de weduwe Jacoba van Otterdijk-van Lil samen met haar kinderen terug naar Maarheeze.

20. Johannes Wilhelmus van Otterdijk

Jan van Otterdijk (1840-1903), geboren te Someren als zoon van Frans en Jacoba van Otterdijk-van Lil, trouwt in 1879 met Hendrina Maas (1855-1887). Nadat Jan Notten in Maarheeze een eigen molen bouwde, liep de klandizie vanuit Maarheeze voor de Soerendonkse molen terug. Van Otterdijk liet de molen toen verplaatsen naar de andere kant van het dorp Soerendonk, naar de Zitterd.

Bidrentje van het echtpaar Van Otterdijk-van Lil, overleden in respectievelijk 1841 en 1882 (collectie familie Coenen, Maasbracht).

Daarmee dacht hij meer klanten te trekken uit Gastel. De verplaatsing van de molen werd in 1888 gedaan door molenmaker Adriaens uit Weert.

De zonen Frans en Louis van Otterdijk gaan in december 1913 over tot verkoop van de molen.

20. Arnoldus Cornelus van Gastel

Molenaar te Soerendonk van 1914 tot 1920.

Arnoldus Cornelus van Gastel werd geboren te Waalre op 18 december 1883.

Van Gastel komt in 1914 vanuit Waalre naar Soerendonk; in 1920 vertrekt hij weer en gaat naar Raamsdonksveer. Zijn vader was broodbakker en winkelier in Waalre; zijn broer Frans van Gastel werd in 1915 gemeentesecretaris van de gemeente Maarheeze.

21. Henri Rooijmans ('de Bout')

Molenaar te Soerendonk van 1921 tot 1941.

Harrie Rooijmans (1895-1952) stamt uit een Budels molenaarsgeslacht. Zowel zijn vader

Driek Rooijmans als zijn stiefvader Toon Kees

waren molenaar. In 1921 koopt Harrie Rooijmans

de molen van Soerendonk. In 1923 trouwt hij met

Geertruida Smets (1900-1986) uit Leende. Harrie

en Trui kopen later café Hulsbosch in het centrum

van Soerendonk. Harrie is een druk bezet man:

molenaar en kastelein, daarnaast begon hij nog met

een garage, benzinepomp en taxibedrijf. Vanwege

deze drukke werkzaamheden en zijn grote gezin

had Rooijmans steeds minder tijd voor zijn molen

en moest hij steeds vaker een molenaarsknecht

inzetten. Zijn vaste knecht was Bert Kees uit Budel;

deze werd later molenaar van de molen 'Zeldenrust'

aan de Burgemeester Van Houtstraat in Budel.

Harrie Rooijmans schoot zich op zijn eigen molen in Soerendonk tweemaal tot koning

van het Sint-Jansgilde, 1924-1927 en 1933-1936.

*Portret van molenaar Harrie
Rooijmans (1895-1952)
(collectie J. Rooijmans, Soerendonk).*

Ondergang van de Prinsenmolen

De windmolens ondervinden in toenemende mate concurrentie van elektrische maalinrichtingen. In Soerendonk had Jan Teuwens, beter bekend als 'Jan de Mulder' (getrouwd met Cato Roefs), een elektrische maalinrichting in de Zitterd.

Ook Harrie Rooijmans kreeg met deze veranderingen te maken. Het maalaanbod werd steeds minder, daarbij waren het de crisisjaren 1930-1940 en was er de dreiging van de Tweede Wereldoorlog. In oktober 1941 verkoopt Harrie Rooijmans zijn windmolen aan Adam Simkens uit Leende en J. Pinxt uit Eindhoven. Deze wilden de molen slopen en het afbraakmateriaal, speciaal het hout, verkopen. Van hogerhand probeert men de molen toch nog te redden. De gemeente Maarheeze wil de molen behouden.

Café van, zoals het bord boven de voordeur meldt: 'H. Rooijmans-Smets MOLENAAR' (collectie Huijbers/Staals, Soerendonk).

Het gezin Rooijmans-Smets, circa 1942/1943. Vooraan staat de tweeling Greet en Jan. Middelste rij van links naar rechts Cees, vader Harrie Rooijmans, moeder Trui Rooijmans-Smets met zoon Joep op haar schoot en Toon, tweelingbroer van Cees. Achteraan van links naar rechts Zus, Nellie, Corrie, Broer en Jaan (collectie Huijbers/Staals, Soerendonk).

Kort voor de sloop, op 1 mei 1942, bezocht C. van der Veken namens het Rijksbureau voor de Monumentenzorg de Soerendonkse molen. Op zijn toen gemaakte foto zien we de achterzijde van de in verval verkerende molen met de staartbalk, die gebruikt wordt om de molen op de wind te kruien en de trap om in het molenhuis te komen (collectie RCE, Amersfoort).

De molen was in 1931 ook opgenomen op de ‘Voorlopige lijst der Nederlandsche Monumenten van Geschiedenis en Kunst’: ‘*Gesloten (voorheen halfgesloten) STANDAARDMOLEN met overstekenden dakluifel*’ (13). Tussen januari en april 1942 gaan er diverse brieven heen en weer tussen burgemeester Van Schaik van de Gemeente Maarheeze, de Vereeniging ‘De Hollandsche Molen’, het Rijksbureau voor de Monumentenzorg, de heer Adam Simkens en de heer Harrie Rooijmans. ‘*Op het behoud van de standerd molen wordt groten prijs gesteld*’ zo schrijft burgemeester Van Schaik op 3 april 1942 aan het Departement van Opvoeding, Wetenschappen en Cultuurbescherming te ‘s-Gravenhage.

Volgens Monumentenzorg is de molen een *bouwwerk van historische en landschappelijke waarde*: ‘*Voor het landschapssilhouet zou het ten zeerste te betreuren zijn dat ook deze molen weer als slachtoffer zou vallen; ik wil dan ook alles in het werk stellen om dit monument van den ondergang te redden.*’. Jammer genoeg mocht het

allemaal niet baten. Per brief van 13 mei 1942 komt van Jhr. mr. F. van Rijckevorsel, bestuurslid van Vereniging ‘De Hollandsche Molen’ na onderzoek ter plaatse de mededeling: ‘*Al met al zie ik geen kans dien molen te behouden, noch deze over te doen plaatszen. Node zullen wij daarom afscheid moeten nemen.*’ (14). Daarmee is het lot van de Prinsenmolen van Soerendonk beslecht.

In 1942 werd de Soerendonkse standaardmolen dan toch gesloopt. Helaas.... zoals ook uit een artikel uit de Limburg Koerier van 28-08-1942 blijkt:

**‘Verdijnd natuurschoon.
Ze verdijnd niet, ze verdijnd wel...
Thans is ze dan door sloopershand gevallen,
de oude standaardmolen
die vele jaren het landschap tusschen Budel en Soerendonk sierde.
Was er geen enkele instantie die zulks kon verhinderen?’**

De molen aan de Zitterd in betere tijden, zie ook een van de geschilderde sterren aan de zijkant, opname van vóór 1925 (collectie Vereniging 'De Hollandsche Molen', Amsterdam).

Wat nog rest.....

Na de sloop van de molen werd het betreffende perceel grond geheel bouwland. Er werd volop geploegd, gezaaid, gemaaid en geoogst. Tot veler verrassing kwamen jaren later tijdens het ploegen enkele brokstukken van de oude molenstenen boven de grond. Joep Rooijmans, zoon van laatste molenaar Harrie Rooijmans, heeft zich over deze 'stenen nalatenschap' ontfermd. Joep is als gildebroeder en molenaarszoon enthousiast bezig met onderzoek om tot de bouw van een molen te komen op de oorspronkelijke plek van de Prinsenmolen, op de Molenheide, in het zicht van het oude Kasteel Cranendonck, eigendom van de Prinsen van Oranje. Wellicht keren dan in de toekomst de restanten van de molenstenen terug naar hun geboortegrond.

De straatnaam 'Molenheide' herinnert nog aan de oorspronkelijke plek waar eeuwenlang de molen van Soerendonck en Maarheeze stond (foto A. Staals-Jacobi, Soerendonck).

Noten

1. De tekst uit 1316 is tot nu toe nooit eerder opgemerkt in de literatuur. Wel haalt Winkelmolen, zonder bronvermelding een soortgelijke akte aan uit 1341, waarin Willems zoon Dirk van Cranendonck een rente op de molen van 'onsen dorpe van Buedel' vestigt. De beide teksten behoren tot de oorkonden van de Herrschaft Heinsberg (Landesarchiv Nordrhein-Westfalen, D.). Zie voor de tekst van 1307 Winkelmolen, *Budel en Cranendonk voorheen en thans* (Budel (1961)/1977), H. VI, par. 4e.
2. Nationaal Archief, Den Haag, Archief Nassause Domeinraad, inv. nr. 9373, Legger van cijzen in Soerendonk, 1590 (afschrift van 1619).
3. M.C.J.C. van Hoof, E.A.T.M. Schreuder, B.J. Slot, *De archieven van de Nassause Domeinraad 1581-1811* (Den Haag 1997), 359.
4. Nationaal Archief, Den Haag, Archief Nassause Domeinraad, inv. nr. 9262, Stukken betreffende Cranendonck en Eindhoven, volgnr. 58 d.d. 22 december 1758).
5. Nationaal Archief, Den Haag, Ministerie van Financiën: Nationale Domeinen en Geestelijke Goederen, inv. nr. 373, Proces-verbaal van de veilingen van de Domeinen, Departement Bouches du Rhin, nr. 58, d.d. 9 december 1812.
6. Bronnen: Bevolkingsregisters Maarheeze (www.rhc-eindhoven.nl), advertenties kranten (www.delpher.nl) en gegevens van onze Werkgroep Genealogie. Uit het bevolkingsregister blijkt dat zich in 1885 op zijn beurt bij Notten vestigt molenaar Erasmus Teuwens uit Luijksgestel, stamvader van de 'mulders' Teuwens in Maarheeze en Soerendonk. Zij hadden later ook een elektrische maalinrichting aan de Zitterd in Soerendonk.
7. Interview tweede auteur met Jan Baartmans en Jet Baartmans-van Otterdijk, Veldhoven 14-12-1985.
8. Advertentie verkoop in 'De Molenaar' van 26 november 1913 (zie www.allemolens.nl) en bericht van de aankoop op de site van het Regionaal Historisch Centrum Eindhoven (www.rhc-eindhoven.nl).
9. In hoofdzaak gebaseerd op: H.K.F. Boks, 'Verpachting der Oranje-molens in de Baronie van Cranendonck, 17e-18e eeuw' in: *Aa-kroniek* 10 (1991) 3 (oktober) 116-135; J.A.W. Swane, 'Brabants' molens met hun mulders' in: *De Brabantse Leeuw* 1960-1965, m.n. 12 (1963), 67-68 en 163; J.A.W Swane, 'Mulders in Brabant' in: *De Brabantse Leeuw* 1959-1969, m.n. 10 (1961), 45, 173-174; 12 (1963), 59, 161 en Wolfgang H. Van Der Grinten, *Descendants of Van der Grinten* via <http://www.angelfire.com/mi2/luskfamily/B15LadeFamily/vandergrinteninfoB15.html>
10. www.delpher.nl.
11. Zie: A. Staals-Jacobi, 'Over de familie Verhoeven in Soerendonk. Afstammelingen van een molenaar 'uijt Rijthoven' in: *Aa-kroniek* 39 (2020) 1 (maart), 3-17.
12. Het voortijdig overlijden in dit tijdsgewricht zal aanleiding zijn geweest de molen te verkopen. In de hierboven geciteerde tekst over de veiling wordt Laurent Verhoeven als molenaar genoemd. Laurent is de jongere broer van Jan Verhoeven. Jan overleed ongehuwd. Vermoedelijk moest Laurent namens de

familie optreden bij de afwikkeling van de molen. Jan wordt bij zijn overlijden in 1812 molenaar genoemd, Laurent bouwman.

13. *Voorlopige lijst der Nederlandsche Monumenten van Geschiedenis en Kunst. Deel X De Provincie Noord-Brabant* ('s-Gravenhage 1931), 244.
14. Nationaal Archief, Den Haag, Archief Ministerie van Onderwijs, Kunsten en Wetenschappen: Afdeling Oudheidkunde en Natuurbescherming en taakvoorgangers, inv. nr. 5503 (inz. molens) Soerendonk, 1942. Hierin ook een foto en rapport over de molen, op 1 mei 1942 bezocht door C. van der Veken namens het Rijksbureau voor de Monumentenzorg in Den Haag. Uit het rapport: *“Op het vangwiel staat ingehakt: “HENDERICK DEENEN ANNO 1750”. Dit jaartal is het vroegste, dat te vinden is, meerdere jonge data werden op andere onderdeelen gevonden, hetgeen er wellicht op wijst, dat de molen uit onderdeelen van eenige andere molens samengesteld is.”* Ook kregen wij belangrijke informatie van de Stichting Molendocumentatie van Vereniging ‘De Hollandsche Molen’ te Amsterdam, met dank aan de heer Erik Stoop. Achterop de foto die als titelfoto van dit artikel is gebruikt staat de tekst van de Weerter molenbouwer en –documentalist Chris van Bussel (1887-1946):

“Weert 30 augustus 1930:

‘Deze molen staat thans stil, met andere woorden ‘buiten werking’. Het is te hopen dat hij in bedrijf blijft. Deze molen heeft vroeger gestaan tusschen Soerendonk en Maarheeze aan de andere zijde van het dorp noordzijde. De molen is +/- 1890 naar ik vernam verplaatst, eigenaar was toen Van Otterdijk Maarheeze. Het werk is uitgevoerd door de molenmaker Adriaans Weert en werd de molen voorzien van een nieuwe standaard, welke thans in de kop vervuurd is. De molen moet gebouwd zijn door dezelfde molenbouwer welke de St. Petrusmolen van Rosveld Nederweert gebouwd heeft, wat zijn bouw ook te kennen geeft.

Dit is de enigste foto van de molen die ik bezit en doe hem hierbij over aan de ‘Hollandsche Molen.’ Chr. Van Bussel.”

De brandbrieven, met een draad en het zegel van de gemeente Budel gehecht aan het proces verbaal van burgemeester J.M. Goijarts, 1841 (foto: auteur).